

РОЗДІЛ 10 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.215.4
DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.68>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В МЕЖАХ АФРИКАНСЬКОГО СОЮЗУ

Воєводін І.С.,

*викладач кафедри міжнародного і європейського права
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3026-474X>
voievodin@karazin.ua*

Воєводін І.С. Організаційно-правові засади захисту екологічних прав людини в межах африканського союзу.

У статті проаналізовано діяльність Африканського Союзу (1963-2002 – Організація Африканської Єдності) у сфері захисту екологічних прав людини – міжурядової організації, створеної у 2002 р. для сприяння єдності та солідарності африканських держав, стимулювання економічного розвитку та сприяння міжнародному співробітництву, захисту прав людини, зокрема в екологічній сфері. До категорії екологічних прав людини слід віднести право на здорове, безпечне та адекватне навколишнє середовище, найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я, достатній життєвий рівень, харчування, право на чисту та безпечну питну воду, право на отримання інформації про стан навколишнього середовища та інші. Визначено, що з огляду на специфіку африканського регіону, складність його соціально-економічних процесів та наявність гуманітарних криз захисту екологічних прав людини не приділяється достатньої уваги, наслідком чого є недосконалість існуючого організаційно-правового механізму щодо захисту таких прав.

Проаналізовано низку міжнародно-правових актів, прийнятих під егідою Організації Африканської Єдності й Африканського Союзу щодо заохочення, гарантування та захисту таких прав, зокрема: Африканська Хартія прав людини і народів 1981 р., Африканська хартія про права та добробут дитини 1990 р., Бамакська конвенція про заборону ввезення в Африку і контроль за транскордонним перевезенням та утилізацією в Африці небезпечних відходів 1991 р., Установчий акт Африканського Союзу 2000 р., Протокол до Африканської хартії прав людини і народів про права жінок в Африці (Протокол Мапуту) 2003 р., Африканська конвенція по збереженню природи та природних ресурсів 2003 р., Порядок денний для Африки на період до 2063 р. тощо. Визначено, що основу інституційної системи захисту екологічних прав людини складають Африканська комісія з прав людини і народів, Спеціальні процедури, що засновуються Комісією, Африканський суд з прав людини і народів. Охарактеризовано практику щодо захисту екологічних прав людини в Африканському регіоні. Відповідно до означеної проблематики було вироблено відповідні висновки і рекомендації.

Ключові слова: міжнародна міжурядова організація, безпека, екологія, міжнародне право, навколишнє середовище, права людини, право на здоров'я, спеціальні процедури, сталий розвиток.

Voievodin I. Organizational and legal framework for the protection of environmental human rights within the african union.

The article analyzes the activities of the African Union (1963-2002 – Organization of African Unity) in the field of protection of environmental human rights – an intergovernmental organization created in 2002 to promote the unity and solidarity among African states, stimulate economic development and promote

international cooperation, protect human rights, in particular in the environmental sphere. In particular, the category of environmental human rights includes the right to a healthy, safe and adequate environment, the highest attainable level of physical and mental health, an adequate standard of living, nutrition, the right to clean and safe drinking water, the right to receive information about the state of the environment etc. It was determined that due to the specificity of the African region, the complexity of its socio-economic processes and the existence of humanitarian crises, the protection of environmental human rights is not given sufficient attention, as a result of which the existing organizational and legal mechanism for the protection of such rights is imperfect.

A number of international legal acts adopted under the auspices of the Organization of African Unity and the African Union regarding the promotion, guaranteeing and protection of such rights were analyzed, in particular: the African Charter on Human and Peoples' Rights of 1981, the African Charter on the Rights and Welfare of the Child of 1990, the Bamako Convention on the Ban of the Import into Africa and the Control of Transboundary Movement and Management of Hazardous Wastes within Africa of 1991, Constitutive Act of the African Union of 2000, Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa (Maputo Protocol) of 2003, African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources of 2003, Agenda 2063: The Africa we want, etc. It was determined that the basis of the institutional system for the protection of environmental human rights is the African Commission on Human and Peoples' Rights, the Special Procedures established by the Commission, and the African Court on Human and Peoples' Rights. The practice of protecting environmental human rights in the African region was characterized. In accordance with the stated problems, appropriate conclusions and recommendations were made.

Key words: international intergovernmental organization, security, ecology, international law, environment, human rights, right to health, special procedures, sustainable development.

Постановка проблеми. За останні десятиліття укорінилася думка, що африканський континент є найбільш вразливим до кліматичних змін та інших світових екологічних проблем. Біорізноманіття та природні ресурси Африки, де ще можна знайти одні з останніх недоторканих осередків дикої природи, є унікальними. Разом з тим багаті мінеральні та біологічні ресурси континенту експлуатуються багатонаціональними компаніями та місцевими органами влади без належного врахування інтересів місцевого населення у цілому, що має своїм наслідком, серед іншого, завдання шкоди навколишньому середовищу.

Шкідливий антропогенний вплив, зокрема неконтрольована діяльність корпорацій у галузі видобувної промисловості, нераціональне використання природних ресурсів та відсутність належного організаційно-правового механізму, спрямованого на захист довкілля, негативно впливають на стан навколишнього середовища в африканських країнах [1]. Там, де має місце порушення цілісності і безпечності навколишнього середовища, порушуються екологічні права людини і, як наслідок, усі інші основоположні права і свободи.

В умовах неоднорідності африканських культур, політик та правових систем, основним форумом для прийняття загальноафриканських рішень, є Африканський Союз (далі – АС, Організація) – міжнародна міждержавна організація континентального масштабу, що складається з 55 держав-членів і є центральним елементом в африканській системі захисту прав людини. Організація офіційно розпочала свою діяльність у 2002 р. як правонаступниця Організації Африканської Єдності (далі – ОАЄ), що діяла у період з 1963 по 1999 рр. За час їхньої діяльності було прийнято низку загальнообов'язкових міжнародно-правових актів та створено інституційну структуру щодо захисту і заохочення прав людини. Проте, організаційно-правовий механізм захисту прав людини в екологічній сфері досі залишається недостатньо врегульованим. З огляду на те, що у вітчизняній міжнародно-правовій доктрині це питання досі не знайшло належного висвітлення, означена проблематика становить для нас окремий науковий інтерес.

Стан опрацювання проблематики. У науці міжнародного публічного права питанню захисту прав людини на універсальному та регіональному рівнях було присвячено увагу в наукових працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених: М. Баймуратов, М. Буроменський, В. Гутник, О. Київець, В. Мицик, Т. Сироїд, Л. Фоміна, М.Барнетт, М.Кларксон, Б.Корнелл, Дж.Мун, Дж.Пост, Д.Сігель, С.Уільямс, М.Фрідман, К.Фукукава, С. Хедберг, А.Шапіро та ін. Окремі питання щодо захисту екологічних прав, досліджувалися в роботах С. Атапатту, Д. Бойда, М. Васильєва, Л.Калищук, І.Каракаш, М. Медведєвої, Дж. Нокса, М. Станішевського, С. Тернера та ін.

Метою статті є аналіз особливостей міжнародно-правового регулювання захисту прав людини в межах Африканського Союзу.

Задля досягнення поставленої мети було сформульовано такі **завдання**:

- проаналізувати міжнародно-правові акти, прийняті під егідою Організації Африканської Єдності та Африканського Союзу щодо захисту екологічних прав людини;
- визначити основні інституційні механізми в межах Африканського Союзу, що здійснюють діяльність у галузі захисту і заохочення екологічних прав людини;
- розглянути судову практику, що стосується порушень екологічних прав людини в африканському регіоні;
- зробити відповідні висновки та рекомендації.

Виклад основного матеріалу. Рішення про відновлення панафриканської організації на початку XXI століття стало результатом згоди африканських лідерів про те, що задля реалізації потенціалу Африки необхідно змістити акцент з питань боротьби за деколонізацію та позбавлення континенту від апартеїду, які були у центрі уваги ОАЄ, на розширення співпраці й інтеграції африканських держав задля стимулювання зростання та економічного розвитку Африканського континенту [2]. Установчий акт АС 2000 р. закріпив сприяння сталому розвитку на економічному, соціальному та культурному рівнях як одну з цілей організації [3]. Концепція сталого розвитку, як відомо, базується на трьох основних елементах: рівномірне економічне зростання, захист і збереження навколишнього середовища, повага та заохочення прав людини [4, с. 6]. Усі вони є взаємозалежними та взаємодоповнюючими.

Варто зазначити, що положення про захист прав людини в екологічній сфері містяться у низці міжнародно-правових актах, прийнятих ОАЄ та, згодом, АС. Зокрема в Африканській хартії прав людини і народів 1981 р. (далі – Хартія) вказано, що всі народи мають право на загальний задовільний рівень навколишнього середовища, що сприяє їхньому розвитку (ст. 24) [5]. Таке формулювання, перш за все, робить акцент на колективних, а не індивідуальних правах, пов'язуючи право на навколишнє середовище з правом на розвиток. Індивідуальні екологічні права людини Хартія захищає опосередковано, зокрема у ст. 13(3) та 16(1) які, відповідно, закріплюють положення про право доступу до громадських послуг (водопостачання, вивезення відходів, санітарні послуги) і право на максимально можливий рівень фізичного та психічного здоров'я [5].

Положення статті 24 Хартії знаходить продовження в Установчому акті АС 2000 р., де в якості однієї з цілей Союзу визначено «сприяння сталому розвитку на економічному, соціальному та культурному рівнях», а також «заохочення та захист прав людини і народів відповідно до Африканської хартії прав людини і народів та інших відповідних документів з прав людини». АС став першою регіональною організацією такого масштабу, яка включила згадку про екологічні права до свого установчого документу [3].

Африканська хартія про права та добробут дитини 1990 р. посилається на екологічну санітарію в контексті права на здоров'я. Відповідно до ст. 14, кожна дитина має право на найвищий досяжний рівень фізичного, психічного та духовного здоров'я. Держави зобов'язуються домагатися повної реалізації цього права і, зокрема, вживають заходів для забезпечення того, щоб усі верстви суспільства, зокрема батьки, діти, лідери громад та соціальні працівники, були проінформовані та підтримувалися у використанні базових знань про здоров'я та харчування дітей, гігієну та екологічну санітарію [6].

Ще одним документом АС, який проголошує право на здорове довкілля, є Протокол до Африканської хартії прав людини і народів про права жінок в Африці (Протокол Мапуту) 2003 р. Стаття 18(1) передбачає, що жінки мають право жити в здоровому та стійкому навколишньому середовищі, а ст. 18(2) покладає обов'язок на держав-учасниць впроваджувати заходи для забезпечення належної утилізації токсичних відходів та стандартів поводження з ними і забезпечити більшу участь жінок у плануванні, управлінні та збереженні навколишнього середовища та раціональному використанні природних ресурсів на всіх рівнях. Крім того, відповідно до ст. 16, право на достатнє житло включає право на рівний доступ до житла та прийнятних умов життя у здоровому середовищі [7].

Африканська конвенція по збереженню природи та природних ресурсів 1968 р., переглянута у 2003 р., встановлює рамки для захисту навколишнього середовища та сталого використання природних ресурсів, а також наголошує на необхідності тісної співпраці задля реалізації глобальних і регіональних механізмів, що підтримують цілі Стокгольмської декларації 1972 р., Декларації Ріо 1992 р. та Порядку денного на XXI століття. Основною метою Конвенції є посилення захисту навколишнього середовища, сприяння збереженню та сталому використанню природних ресурсів, а також гармоніза-

ція та координація політики у цих сферах з метою досягнення екологічно раціональної, економічно обґрунтованої та соціально прийнятної політики та програм розвитку [8, с. 125-126].

Стаття 3(1) Конвенції відповідає духу ст. 24 Хартії: «При здійсненні дій для досягнення цілей цієї Конвенції та реалізації її положень сторони керуються наступним: 1. Право всіх народів на задовільне середовище, сприятливе для їх розвитку; 2. Обов'язок держав окремо та колективно забезпечувати здійснення права на розвиток; 3. Обов'язок держав гарантувати, що потреби розвитку та довкілля задовольняються сталим, справедливим і рівним способом» [9]. Сторони зобов'язані прийняти та впровадити всі заходи, необхідні для досягнення цілей Конвенції, зокрема шляхом превентивних заходів та застосування принципу обережності, а також з належним врахуванням етичних і традиційних цінностей, а також наукових знань в інтересах нинішнього та майбутніх поколінь (ст. 4).

Слід зазначити, що на відміну від попередньої редакції 1968 р., Конвенція 2003 р. виключає можливість зробити застереження, що відображає необхідність застосування сторонами спільних рішень до спільних проблем. Якби сторони мали право робити застереження, різні зобов'язання поставили б під загрозу досягнення цілей Конвенції. Спори щодо тлумачення та застосування Конвенції в першу чергу підлягають альтернативному вирішенню спорів. В іншому випадку, юрисдикцію щодо вирішення суперечок має Африканський Суд [9].

Важливе значення для підтримки екологічної безпеки Африки має і Бамакська конвенція про заборону ввезення в Африку і контроль за транскордонним перевезенням та утилізацією в Африці небезпечних відходів 1991 р. Цей міжнародно-правовий акт є відповіддю на статтю 11 Базельської конвенції про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням 1989 р., яка заохочує сторони укладати двосторонні, багатосторонні та регіональні угоди щодо небезпечних відходів. Поштовхом до прийняття Бамакської конвенції стали нездатність Базельської конвенції заборонити продаж небезпечних відходів у менш розвинені країни та усвідомлення того, що багато розвинених країн експортують токсичні відходи до Африки [10].

Так, наприклад, маленьке рибальське село Коко (Нігерія) потрапило в міжнародні новини у 1988 р., коли було виявлено, що дві італійські фірми з жителями Коко організували зберігання 18000 бочок з небезпечними відходами. Контейнери були замасковані під будівельні матеріали та вивантажені на вільний двір місцевого жителя за 100 доларів на місяць. На той час, коли нігерійська влада виявила схему, бочки почали протікати, а люди почали хворіти [11]. Подібний випадок трапився у 2006 р., коли голландське судно під назвою «Пробо Коала» скинуло в районі міста Абіджан в Кот-д'Івуарі близько 500 тонн токсичних відходів. Вони були лужною сумішшю води, бензину і каустичної соди та виділили, як стверджують експерти, безліч отруйних хімічних речовин. Згідно з офіційними статистичними даними уряду Кот-д'Івуару, цей інцидент призвів до загибелі 15 людей. 69 людей було госпіталізовано. Усього ж за медичною допомогою звернулося 108 тисяч людей [12].

На відміну від Базельської конвенції, Бамакська конвенція є більш категоричною щодо заборони будь-яких небезпечних відходів і вона не робить винятків щодо деяких небезпечних відходів (наприклад, для радіоактивних матеріалів). Крім того, цим документом закріплюється принцип перестороги щодо поводження з потенційними джерелами забруднення. В ньому використовується поняття «екологічно безпечне поводження з небезпечними відходами», що означає виконання всіх практичних кроків для забезпечення поводження з відходами таким чином, щоб захистити здоров'я людей і навколишнє середовище проти негативних наслідків, які ці відходи можуть спричинити [13].

З метою забезпечення своїх цілей і досягнення panafricanського бачення інтегрованої, процвітаючої та мирної Африки, в 2015 р. АС було розроблено Порядок денний на період до 2063 р. як стратегічну основу для довгострокових соціально-економічних й інтеграційних перетворень континенту. В ньому пріоритет надається інклюзивному соціальному та економічному розвитку, континентальній та регіональній інтеграції, демократичному управлінню, миру, безпеці та іншим питанням, спрямованим на те, щоб перетворити Африку на домінуючого гравця на світовій арені. Вбачається, що до 2063 р. унікальні природні ресурси Африки, її навколишнє середовище та екосистеми, включаючи дику природу, повинні бути здоровими, цінними та захищеними, а економіка та громади – стійкими до змін клімату. Африканці повинні мати високий та якісний рівень життя, міцне здоров'я та добробут. Держави взяли на себе зобов'язання прискорити дії щодо надання всім африканцям можливість мати гідне та доступне житло в чистих, безпечних і добре спланованих середовищах [14]. Таким чином, цей програмний документ є колективним баченням та дорожньою картою розвитку Африканського континенту, в тому числі в галузі навколишнього середовища, на наступні кілька десятиліть.

Якщо говорити про інституційну систему АС щодо захисту прав людини, зокрема екологічних, то центральним її стрижнем є Африканська комісія з прав людини і народів (далі – Комісія), яка є квазі-судовим органом, створеним Африканською хартією прав людини і народів 1981 р., що відповідає за моніторинг дотримання Хартії. Функції комісії полягають у сприянні розвитку прав людини і народів (шляхом збору документів, вивчення нагальних проблем в галузі прав людини і народів, організації заходів, надання консультацій та рекомендацій, розробки принципів та норм у галузі прав людини, на основі яких африканські уряди можуть розробляти своє законодавство, співпраці і африканськими та міжнародними організаціями та установами в означеній галузі), забезпеченні захисту прав людини та народів відповідно до положень Хартії та тлумаченні цих положень на прохання держави-учасниці Хартії, будь-якої організації АС або африканської організації, що визнається АС [5].

Однією зі знакових справ, пов'язаних з деякими екологічними проблемами і розглянутих Африканською комісією, була справа *Огоні*. Комісія встановила, що Нігерія порушила ст. 16 і 24 Хартії через забруднення ґрунту, води і повітря, що завдало шкоди здоров'ю корінному народу Огоні. Було встановлено, зокрема, що ст. 24 Хартії накладає на державу зобов'язання вживати розумних заходів для «запобігання забрудненню та екологічній деградації, сприяння збереженню та забезпеченню екологічно стійкого розвитку та використання природних ресурсів». Забруднене і спотворене навколишнє природне середовище не може розглядатися як відповідна задовільного життєвому рівню і розвитку, цей провал концепції екологічної рівноваги шкідливий як для фізичного, так і морального здоров'я [15, с. 89-90].

Комісією було чітко визнано зв'язок між правами людини та екологічними проблемами у резолюції 153 від 2009 р. Комісія закликала Асамблею глав держав і урядів вжити всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб її було включено до переговорної групи АС щодо зміни клімату. У тому самому повідомленні було вирішено провести дослідження впливу зміни клімату на права людини в Африці [16].

Крім того Комісія створює допоміжні механізми, такі як спеціальні доповідачі, комітети та робочі групи, через які вона здійснює більшу частину своєї діяльності. Мандати, що створюються за аналогією зі Спеціальними процедурами Ради ООН з прав людини, визначаються окремими резолюціями Комісії і вимагають, щоб мандатарії спостерігали, консультували, та інформували суспільство про стан справ в галузі прав людини за певною тематикою. Створення та членство в таких допоміжних механізмах може визначатися консенсусом, за відсутності якого рішення приймається шляхом голосування. Комісія визначає мандат і круг повноважень кожного з таких органів, які, в свою чергу, представляють звіт про свою роботу на кожній черговій сесії Комісії [17].

Станом на лютий 2022 р. існують 5 спеціальних доповідачів, 5 робочих груп та 2 комітети, мандати яких охоплюють 13 тем з широкого спектру прав людини: Спеціальний доповідач з питань в'язниць, умов утримання та поліції в Африці, Спеціальний доповідач з питань прав жінок в Африці, Робоча група з корінного населення/громад та меншин в Африці, Спеціальний доповідач з питань свободи вираження поглядів і доступу до інформації, Спеціальний доповідач з питань правозахисників і координатор з питань репресій в Африці, Спеціальний доповідач з питань біженців, шукачів притулку, внутрішньо переміщених осіб та мігрантів в Африці, Комітет із запобігання катуванням в Африці, Робоча група з економічних, соціальних і культурних прав, Робоча група з питань смертної кари, позасудових, безпідставних або свавільних вбивств та насильницьких зникнень в Африці, Робоча група з прав літніх людей та людей з інвалідністю, Комітет із захисту прав людей, які живуть з ВІЛ (СНІД), та осіб із груп ризику, уразливих до ВІЛ, Робоча група з питань видобувної промисловості, довкілля та порушення прав людини. З наведеного списку, лише останній механізм містить пряму згадку про захист екологічних прав людини у своєму мандаті. Однак, ця проблема не обмежується лише видобувною діяльністю, а є більш ширшою і комплексною. Крім того, останній, на сьогоднішній день, мандат був заснований ще у 2010 році, а це свідчить про певну стагнацію в цьому напрямку, бо ті нові питання, що постають перед африканським континентом, вимагають вчасної реакції і належного регулювання [17].

Судовим органом Африканського Союзу є Африканський суд з прав людини і народів, який було створено на підставі ст. 1 Протоколу до Африканської хартії прав людини і народів про створення Африканського суду з прав людини і народів 1998 р. (набув чинності 2004 р.). Мандат Суду полягає в тому, щоб доповнити та посилити функції Комісії. Унікальною характеристикою Суду є те, що згідно зі ст. 3 Протоколу, Суд має юрисдикцію розглядати всі справи та суперечки, передані йому щодо тлу-

мачення та застосування Хартії, Протоколу та будь-якого іншого відповідного документа з прав людини, ратифікованого відповідними державами. Такий широкий мандат, порівняно з європейськими та американськими аналогами, зводить до мінімуму обмеження у розгляді порушень прав людини й екологічних прав в Африці. Суд може розглядати лише справи, подані проти країн, які ратифікували Протокол і здали на зберігання Декларацію за ст. 34(6) у справах, які стосуються окремих осіб та неурядових організацій. Справа має стосуватися звинувачень у правах людини, і ці імовірні порушення мають відбутися у відповідній державі після ратифікації нею Протоколу, якщо тільки ймовірні порушення не тривають [18].

Згідно зі ст. 4 Протоколу, Суд може на прохання держави-члена АС, будь-якого з органів АС або будь-якої африканської організації, визнаної АС, надати висновок з будь-якого юридичного питання, що стосується до Хартії або будь-яких інших відповідних документів з прав людини, за умови, що предмет висновку не пов'язаний із питанням, що розглядається Комісією [18].

Так, у період з 2012 по 2017 рр. Судом розглядалася справа «Африканська комісія з прав людини і народів проти Республіки Кенія» (також відома як справа *Окієк*). Її суть зводиться до того, що у 2009 р. корінний народ Окієк, що населяє великий лісовий комплекс Мау, через службу лісового господарства Кенії отримав повідомлення від уряду країни про виселення через 30 днів. Уряд, серед іншого, стверджував, що громада Окієків використовувала ліс неналежним чином з порушенням принципу сталого розвитку. Незважаючи на те, що це твердження ґрунтувалося на необхідності захисту лісу, Окієк стверджували, що їхнє виселення матиме значні негативні наслідки для політичного, соціального та економічного виживання громади. Суд постановив, що уряд Кенії порушив низку положень Хартії, зокрема право на розвиток, і повинен був у розумний строк усунути всі встановлені порушення та повідомити Суд про вжиті заходи протягом шести місяців з дати винесення рішення [19]. Крім того, Суд виявив, що Окієк «не брали активної участі в розробці та визначенні програм охорони здоров'я, житла та інших економічних та соціальних програм, які їх стосуються». Варто зазначити, що у рішенні Суду підкреслено важливість консультацій з усіма зацікавленими сторонами [20, с. 449-450].

Таким чином, рішення суду у справі Окієк підтвердило необхідність розгляд та вирішення довіклля в рамках підходу, заснованого на правах людини.

Висновки. Зважаючи на вищевикладене, необхідно зробити висновок про те, що положення про захист екологічних прав людини, містяться у низці положень міжнародно-правових актів ОАС та АС як тих, що безпосередньо присвячені правам людини, так і в угодах щодо захисту навколишнього середовища і програмних документах. Існуючий інституційний механізм захисту прав людини, зокрема й в екологічній сфері, є схожим на аналогічні регіональні та універсальні механізми. Африканська комісія з прав людини здійснює поточний моніторинг дотримання означених прав, розглядає скарги щодо їх, у той час як Африканський суд з прав людини і народів формує прецедентну практику. Тим не менш, в Африканському регіоні відсутній єдиний міжнародно-правовий акт, який би консолідував у собі норми щодо захисту екологічних прав людини, як-от право на здорове, безпечне та адекватне навколишнє середовище, найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я, достатній життєвий рівень, харчування, право на чисту та безпечну питну воду, право на отримання інформації про стан навколишнього середовища тощо. Переважна більшість правозахисних механізмів АС, тим чи іншим чином, стосується екологічної складової прав людини. Тим не менш, на нашу думку, існує необхідність створення окремого механізму, на кшталт спеціальної процедури з питань довіклля і захисту екологічних прав.

Список використаних джерел:

1. Енвайронменталізм в дії: як Африка бореться за чисте майбутнє? *Аналітичний центр ADASTRA*. URL: https://adastra.org.ua/blog/envajronmen_talizm-v-diyi-yak-afrika-boretsya-za-chiste-majbutnye (дата звернення: 15.06.2022).
2. About the African Union. *African Union*: official website. URL: <https://au.int/en/overview> (дата звернення: 15.06.2022).
3. Constitutive Act of African Union of 11.07.2000. URL: https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutiveact_en.pdf (дата звернення: 17.06.2022).
4. Frajman Ivković. A., Ham M., Mijoč J. Measuring Objective Well-Being and Sustainable Development Management. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology Scientific Papers.org*. 2014. Vol. 4(2), Issue 2. P. 1-8.

5. African Charter on Human and Peoples' Rights of 01.06.1981. URL: <https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49> (дата звернення: 20.06.2022).
6. African Charter on the Rights and Welfare of the Child of 01.06.1990. URL: https://www.achpr.org/public/Document/file/English/achpr_instr_charterchild_eng.pdf (дата звернення: 20.06.2022).
7. Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa of 11.07.2003. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/WG/ProtocolontheRightsofWomen.pdf> (дата звернення: 21.06.2022).
8. Environmental law and policy in Cameroon – Towards making Africa the tree of life / Ruppel, Oliver C., Kam Yogo, Emmanuel D. (Eds.). Nomos Verlagsgesellschaft mbH. 2018. 961 p.
9. Revised African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources of 11.06.2013. URL: https://au.int/sites/default/files/treaties/41550-treaty-Charter_ConservationNature_NaturalResources.pdf (дата звернення: 24.06.2022).
10. The Bamako convention. *UNEP – UN Environment Programme*. URL: <https://www.unep.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/meeting-international-environmental> (дата звернення: 25.06.2022).
11. In the 1980s, Italy paid a Nigerian town \$100 a month to store toxic waste—and it's happening again. *Timeline*: website. URL: <https://timeline.com/koko-nigeria-italy-toxic-waste-159a6487b5aa> (дата звернення: 27.06.2022).
12. Спустя 10 лет после трагедии, жители Кот-д'Ивуара все еще не знают о составе токсичных отходов, завезенных из Европы. *Организация Объединенных Наций*. URL: <https://news.un.org/ru/story/2016/08/1290041> (дата звернення: 28.06.2022).
13. Bamako Convention on the Ban of the Import into Africa and the Control of Transboundary Movement and Management of Hazardous Wastes within Africa of 30.01.1991. URL: https://au.int/sites/default/files/treaties/7774-treaty-0015_-_bamako_convention_on_hazardous_wastes_e.pdf (дата звернення: 28.06.2022).
14. Agenda 2063: The Africa We Want. *African Union*: official website. URL: https://au.int/sites/default/files/documents/36204-doc-agenda2063_popular_version_en.pdf (дата звернення: 30.06.2022).
15. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОПГолембовська О. О. 2018. 168 с.
16. Resolution on Climate Change and Human Rights and the Need to Study its Impact in Africa. ACHPR/Res.153(XLVI)09. URL: <https://www.achpr.org/sessions/resolutions?id=291> (дата звернення: 02.07.2022).
17. Special Mechanisms of African Commission on Human and Peoples' Rights. *African Commission on Human and Peoples' Rights*: official website. URL: <https://www.achpr.org/specialmechanisms> (дата звернення: 03.07.2022).
18. The Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights of 09.06.1998. URL: <http://surl.li/clekr> (дата звернення: 05.07.2022).
19. African Commission on Human and Peoples Rights v Kenya (006/2012) [2017] AFCHPR 28; (26 May 2017). URL: <https://africanlii.org/afu/judgment/african-court/2017/28> (дата звернення: 05.07.2022).
20. Human Rights and the Environment under African Union Law / M. Addaney, A. O. Jegede (Eds.). Springer Nature. 2020. 477 p.